

مطالعه تطبیقی مباشرت در قتل از منظر فقه و حقوق

جمال رضایی^۱، محمد حسین زاهدی^۲

^۱ دانشیار فقه و حقوق دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج

^۲ دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم شناسی پردیس کیش دانشگاه تهران

چکیده

مباشرت در معنای ابتدایی و متبادر آن به این معناست که خود جانی اقدام به جنایت کرده باشد یعنی مستقیماً و بدون واسطه به عنوان مثال خفه کردن با دست؛ اما در معنای ثانوی آن که کمی توجه و تحلیل می توان آن را بیان نمود این است که مواردی از قبیل استفاده از وسایلی که در حکم وسیله محسوب نمی شوند و کسی آن را جدای از فاعل نمی داند نیز مباشرت محسوب شوند؛ یعنی با یک واسطه کوچک و غیر ملموس به مانند قتل به وسیله چاقو و یا اسلحه و یا پرتاب نیزه. این مساله با دقت فراوان سبب ایجاد نظرات مختلف در بین فقها گردیده که به دو دسته تقسیم می شود: یک مباشرت است که صرفاً مستقیماً جنایت را مرتکب شده باشد. دو مباشرت به کسی نیز اطلاق می گردد که به غیر از مستقیماً، حتی به واسطه مواردی که در حکم وسیله نیز محسوب نمی شود و آنها را وسیله لحاظ نمی نمایند عمل مجرمانه را انجام داده است مثل قتل با چاقو. نتیجتاً اینکه در زمان کنونی کسی بین دو مورد فوق تفاوتی نگذاشته و قائل نشده است. سبب را میتوان شرط معنا کرد همانطور که صاحب جواهر بیان کرده اند. در این مقاله با استفاده از منابع و ماخذ فقهی و حقوقی و مطالعه موارد اختلافی و تطبیق آنها با همدیگر به بیان نظرات متفاوت نظریه پردازان پرداخته و در نهایت با جمع آوری به تکمیل آن همت گماشته ایم. در این مقاله نویسنده سعی دارد مفهوم مباشرت در قتل را به مخاطب تفهیم کند.

واژه‌های کلیدی: مباشرت، قتل، فقه، حقوق.

مقدمه:

طبق ماده ۳۱۷ ق.م.ا مباشرت آن است که جنایت مستقیماً توسط خودجانی واقع شده باشد بنابراین در مواردی که جانی خودبه طور مستقیم وبی واسطه مرتکب جنایت بر نفس یا عضو شود میتوان گفت جرم را به مباشرت مرتکب شده است.

مثل این است که کسی بادهستهای خودش شخص دیگری را خفه کند یا حتی باچوبدستی یا تفنگ دیگری را بکشد یا شخص مبادرت به ایجاد حریق نماید یا مال دیگری را به طور پنهانی از حرز بریاید.

در تمامی موارد مزبور چوبدستی، تفنگ، مواد محترقه و وسایل مورد استفاده در سرقت عرفاً مانع از احراز ارتکاب مستقیم وبی واسطه جرم نیست.

معانی مباشرت در لغت نامه معین:

۱ - پشتکاری ۲ - کارگزاری ۳ - همکاری ۴ - هم دستی

فرهنگ فارسی عمید:

۱ - نظارت کردن ۲ - به دست خود کاری کردن، به نفس خود کاری کردن، اقدام به کاری کردن ۳ - جماع کردن

مباشرت:

مباشر جرم کسی است که بی واسطه به طور مستقیم با عملیات مادی و اقدام خود، موجب حصول نتیجه مجرمانه شود. مثل این که با دست خود دیگری را بکشد و نیز کسی است که با واسطه ای به ارتکاب جرم دست زده که از نظر عرف، از آنجا که مشخص و آشکار نیست، واسطه محسوب نمیشود و جرم به خود او مستقیماً نسبت داده میشود.

بعضی فقها مانند علامه حلی در (قواعد)، مباشر جرم را کسی میدانند که در پدید آوردن نتیجه مجرمانه نقش مستقیم داشته باشد.

یابه سخن کوتاه؛ مباشر را عاملی میدانند که موجب وقوع جرم شده باشد.

مباشرت:

مباشرت هنگامی که بتوان تلف نفس را داداز طریق فرلهم آوردن علل، مستقیماً به؛ شخص جانی نسبت داد به شرط آنکه قصد اتلاف یا قصد ایجاد علت تلف را نداشته باشد والا جنایت عمدی خواهد بود و موجب قصاص میگردد.

در ماده ۳۱۷ ق.م.ا چنین میخوانیم:

"مباشرت آن است که جنایت مستقیماً توسط خودجانی واقع شده باشد"

در تحریر الوسیله آمده است که؛ مقصود از مباشرت آن است که فعل از کسی صادر شود خواه بدون آلت و وسیله خارجی مانند خفه کردن کسی با دست یا زدن با دست و خواه با آلت و وسیله چون انداختن تیر و زدن با چاقو یا غرق کردن در دریا و نظایر آن از اعمالی که موجب می شود عرفاً تلف را به مرتکب نسبت دهند.

اعمال یاد شده چنانچه با قصد قتل یا جرح انجام گیرد مرتکب راقصاص می‌کنند. ضمان و مسئولیت مالی و ادای دیه به طور مستقیم هنگامی است که جانی قصد اتلاف و نیز قصد ایجاد علت تلف را نداشته باشد در این صورت است که عمل انجام یافته از مصادیق خطا یا شبه عمد به حساب می‌آید

معنای سبب:

به نظر میرسد منظور از سبب در باب جنایات آلت قتل باشد،

و از مثال‌هایی که فقها زده اند معلوم است، ولی صاحب جواهر می‌گوید:

سبب در باب موجبات ضمان همان شرط است.

اقسام سبب:

۱ - سبب حسی ۲ - سبب شرعی ۳ - سبب عرفی؛ که مورد بحث ما نیستند.

اجتماع سبب و مباشر یا اجتماع چند سبب؛

۱- اقوی بودن مباشر از سبب:

در ماده ۳۶۳ ق.م.آ آمده است: «در صورت اجتماع مباشر و سبب در جنایت، مباشر ضامن است مگر اینکه سبب اقوی از مباشر باشد» به هر ترتیب اگر مباشر و سبب در یک جرم اجتماع کرده باشند و مباشر اقوی از سبب باشد مسئولیت متوجه مباشر بوده و سبب بر حسب عمل ارتكابی مستوجب تعزیر و یا دیه است.

مثلاً هر گاه کسی دیگری را به قصد قتل در آب بیندازد ولی قبل از غرق شدن شخص ثالثی او را غرق کند یا کسی را به قصد قتل از بلندی پرت کند و سوم او را در هوا گرفتند با شمشیر بکشند یعنی قبلاً از رسیدن به زمین او را بکشند مباشر مسئول قتل اوست و سبب فقط به مجازات تعزیری عمل خود میرسد در مقابل قتل انجام شده مسئولیتی نخواهد داشت.

برخی از فقها عقیده دارند که هر گاه نجات مجنی علیه از نتیجه عمل سبب عرفاً بر خلاف انتظار باشد مثلاً هرگاه کسی را از بالای ساختمان بلندی بیندازند که امکان زنده ماندن او نیست ولی قبل از رسیدن به زمین دیگری او را در هوا بکشد، تعادل سبب و مباشر پیش می‌آید و هر دو مسئول قتل خواهند بود، زیرا از آن دو فعل دیگری را تکمیل نموده است؛ اما هر گاه مباشر عمل سبب را قطع نماید و توافق قبلی نیز بین آنها وجود نداشته باشد، مباشر اقوی از سبب خواهد بود.

۲- اقوی بودن سبب از مباشر:

در اجتماع سبب و مباشر در وقوع جرم، طبق مقررات ماده ۳۶۳ ق.م.آ الف مباشر ضامن است مگر اینکه سبب اقوی از مباشر باشد که در این صورت مسئولیت متوجه سبب خواهد بود و مباشر را مجازاتی نیست مانند کشتن محکوم را به اعدامی که در اثر شهادت کذب کسی محکوم شده است در اینجا مجری حکم اعلام سوء نیتی ندارد و سبب قتل شهادت دروغ است و چون عمل اجرا کنند، حکم عدوانی نیست؛ پس در حقیقت قاتل او شاهد کذب است و مسئولین به عهده اوست؛ که در خصوص این مورد صورت‌های مختلفی قابل تصور است.

اجتماع چند سبب:

هر گاه چند نفر با هم سبب آسیب یا خسارتی شوند به طوری تساوی عهده دار خسارت خواهند بود. در تحریرالوسیله آمده است: «اگد دو نفر یا بیشتر در قرار دادن سنگ مثلاً مشترک باشند، پس ضمان بر تمام آنهاست و ظاهر آن است که ضمان به طور مساوی است اگر چه نیرو هایشان مختلف باشد.

در کتاب مبانی تکمله المنهاج آمده است: «اگر کسی چاهی را در معبر عمومی حفر نماید و یک نفر در آن چاه سقوط کند و هر کدام با سقوط دیگری به هلاکت برسد، ضمان بر حفر کننده چاه است.

آیین دادرسی دعوای قتل شبه عمد:

فقههای مذهب امامیه بر خلاف فقههای اهل سنت در کتاب قصاص موضوع رسیدگی به دعوی قتل را مطلقاً مطرح نموده و فصل مخصوصی بر خلاف رویه جاریه در ابواب فقهی دیگر به آن اختصاص داده اند.

نتیجه گیری:

در حصول نتیجه مجرمانه علاوه بر آنچه گفته شد (واقع شدن جرم قتل بانجام دادن فعل مباشر) مباشرت در قتل با ترک فعل نیز واقع میشود.

به بیان دیگر؛ مباشر میشود عامل نزدیک و سبب میشود عامل دور، سبب کارش تسبیب است و مباشر کارش اتلاف است.

بدین ترتیب اگر کسی مرتکب تسبیب شود و ۱ نفر بعد از آن مرتکب اتلاف نشود اینجا هم مباشر نیست.

منابع:

۱ - خمینی (قدس سره)، روح الله، تحریرالوسیله. ج ۲، تهران، نشر آثار امام ۱۳۸۶

۲ - دکتر فیض (علیرضا) "مقارنه و تطبیق در حقوق جزای عمومی اسلامی" جلد اول

۳ - عبده، محمد، رویه قضایی دیوان کشور

۴ - حر عاملی، وسائل الشیعه ج ۱۹ صفحه ۲۷ - همان

۵ - مدنی ۴

A Comparative Study on Stewardship in Murder from the Perspective of Jurisprudence and Law

Jamal Rezaei, Mohammad Hossein Zahedi

1. Associate Professor of Law and Jurisprudence, Islamic Azad University of Karaj

2. PhD Student of Criminal Law and Criminology, Kish International Campus, University of Tehran

Abstract

The primary and conventional meaning of stewardship is that a murderer him-or herself has committed the murder directly and without intermediaries, for example by choking somebody using one's hands. However, stewardship has a secondary meaning as well, and cases such as the use of something that is not considered an instrument and is separable from the doer is also regarded as stewardship; that is, by a small and non-tangible medium such as murder by knife or a gun or throwing the javelin toward a person. This issue has given rise to different opinions among the jurists: First, a steward is someone who has just committed a crime directly, and second, a steward also refers to a person who has committed a crime using something such as murder with a knife, which is not considered an instrument. Consequently, no distinction has yet been made by anyone between the two aforementioned cases. Causation can be defined as condition, as argued by the writer of Javaher (Treasures). Using judicial and legal books and articles and comparing them with one another, this article has addressed, collected, and completed different views held by theorists. The researcher tries in this article to introduce and convey to the readers the concept of stewardship in murder.

Keywords: Stewardship, Murder, Jurisprudence, Law.
